

GEDRAGSPROBLEMEN IN DE KLAS IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS
WERKBOEK

Waarschuwing: dit werkboek is geen toverboek. Werken aan gedrag is altijd maatwerk, standaard oplossingen bestaan niet. Werken aan gedrag vergt behalve kennis, vaak een lange adem, relativiseringsvermogen en bovenal zelfinzicht. Want geloof het of niet: het is vaak de docent die zijn gedrag moet veranderen.

GEDRAGSPROBLEMEN IN
DE KLAS IN HET
VOORTGEZET ONDERWIJS

Werkboek voor de lerarenopleiding

Anton Horeweg

LANNOO
CAMPUS

D/2016/45/201- 978 94 014 3534 5 – nur 840/848

Vormgeving cover: StudioLannoo, Tielt

Vormgeving binnenwerk: StudioLannoo, Tielt

Foto omslag: © Shutterstock.com

© Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2015

Dit boek is een uitgave van Uitgeverij LannooCampus (Houten). LannooCampus maakt deel uit van Uitgeverij Lannoo nv.

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij de wet bepaalde uitzonderingen mag niets van deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij LannooCampus

p/a Papiermolen 14-24

3994 DK Houten (Nederland)

Postbus 97

3990 DB Houten (Nederland)

www.lannoocampus.nl

Inhoud

VOORWOORD	9
INLEIDING	11
WAAROM DIT WERKBOEK?	11
Wie werkten mee aan dit werkboek?	13
Hoe kun je dit werkboek gebruiken?	14
HOOFDSTUK 1	
GEDRAGSPROBLEMEN IN DE KLAS OF HET VOORKOMEN DAARVAN	15
Onderwerpen	15
Doelen	15
Videosuggesties	16
Opdracht	18
Doelen	18
Videosuggesties	18
Opdrachten	19
Opdracht	19
HOOFDSTUK 2	
ADHD - WERKBOEKOPDRACHTEN	25
Onderwerpen	25
Videosuggesties	26
Opdrachten	26
Literatuursuggesties	28
HOOFDSTUK 3	
ADD - WERKBOEKOPDRACHTEN	31
Onderwerpen	31
Doelen	31
Videosuggesties	32
Opdrachten	32
Literatuursuggesties	34
HOOFDSTUK 4	
ASS - WERKBOEKOPDRACHTEN	37
Onderwerpen	37
Doelen	37
Videosuggesties	38
Opdrachten	

HOOFDSTUK 5	
ODD - WERKBOEKOPDRACHTEN	43
Onderwerpen	43
Doelen	43
Videosuggesties	43
Opdrachten	
HOOFDSTUK 6	
PROBLEMATISCHE GEHECHTHEID - WERKBOEKOPDRACHTEN	47
Onderwerpen	47
Doelen	47
Videosuggesties	48
Opdrachten	
HOOFDSTUK 7	
PROBLEMGEDRAG MET EEN BIJZONDERE OORZAAK - WERKBOEKOPDRACHTEN	51
Onderwerpen	51
Doelen	51
Videosuggesties	52
Opdrachten	53
Literatuursuggesties	56
HOOFDSTUK 8	
ANGSTSTOORNISSEN EN DEPRESSIE - WERKBOEKOPDRACHTEN	59
Onderwerpen	59
Doelen	59
Videosuggesties	60
Opdrachten	
HOOFDSTUK 9	
FAALANGST - WERKBOEKOPDRACHTEN	67
Onderwerpen	67
Doelen	67
Videosuggestie	68
Opdrachten ter voorbereiding op het college	68
Opdrachten in de les	69
Stageopdracht	69

HOOFDSTUK 10	
GILLES DE LA TOURETTE - WERKBOEKOPDRACHTEN	71
Onderwerpen	71
Doelen	71
Videosuggesties	71
Opdrachten	
Literatuursuggesties	73
HOOFDSTUK 11	
DCD - WERKBOEKOPDRACHTEN	75
Onderwerpen	75
Doelen	75
Videosuggesties	75
Opdrachten	76
Literatuursuggesties	77
HOOFDSTUK 12	
NLD - WERKBOEKOPDRACHTEN	79
Onderwerpen	79
Doelen	79
Videosuggesties	79
Opdrachten	80
HOOFDSTUK 13	
HOOGBEGAAFDHEID EN PROBLEEMGEDRAG - WERKBOEKOPDRACHTEN	83
Onderwerpen	83
Doelen	83
Videosuggesties	84
Opdrachten	84
Literatuursuggesties	85
HOOFDSTUK 14	
AGRESSIE - WERKBOEKOPDRACHTEN	87
Onderwerpen	87
Doelen	87
Opdrachten	90

HOOFDSTUK 15	
PESTGEDRAG - WERKBOEKOPDRACHTEN	93
Onderwerpen	93
Doelen	93
Videosuggesties	94
Opdrachten	95
Literatuursuggesties	97
HOOFDSTUK 16	
STRAATCULTUUR - WERKBOEKOPDRACHTEN	99
Onderwerpen	99
Doelen	99
Videosuggesties	100
Opdrachten	100
Literatuursuggesties	101
HOOFDSTUK 17	
EXECUTIEVE FUNCTIES - WERKBOEKOPDRACHTEN	103
Onderwerpen	103
Doelen	103
Videosuggesties	104
Opdrachten	105
EINDOPDRACHT (DOOR HARRY SINKE)	107
Groepsopdracht voor drie personen	107
Opdracht algemeen: Bumpy moment: samen leren van de praktijk	???
BIJLAGEN	109
Bijlage 1 ABC-schema	109
Bijlage 2 GGGG-schema	110
Bijlage 3 Ernst van probleemgedrag (criteria van Rutter, bewerkt)	112
Bijlage 4 Reflectiemodel van Korthagen	115
Bijlage 5 Tijdsteekproef	117
Bijlage 6 Kwadrantmodel	119
Bijlage 7 Herkaderen	120
Bijlage 8 Bumpy moment: samen leren van de praktijk	121
Bijlage 9 Hoogbegaafdheidskaartjes	123
Bijlage 10 Onderwijsbehoeften bepalen: De leerling heeft..	124

Voorwoord

Aan de studenten van alle lerarenopleidingen

Voor je ligt een uniek boek. Niet omdat ik het geschreven heb, maar omdat er zo veel opleiders uit lerarenopleidingen in Nederland aan hebben meegewerkt. Wij allen zijn ervan overtuigd dat dit werkboek zal bijdragen aan jullie kennis en jullie vermogen om passend onderwijs vorm te geven. Aan jullie de taak om te zorgen dat *alle* leerlingen gebruik kunnen maken van hun recht op onderwijs.

Passend onderwijs begint namelijk bij jou, bij mij en bij elke leerkracht of docent in zijn of haar eigen klas.

Kinderen met 'probleem'-gedrag, willen eigenlijk maar één ding: ze willen het 'goed' doen, maar hun beperking verhindert dat dit meteen lukt. Van hen is het geen onwil, het is onvermógen.

Waarom dit werkboek?

'Leraren hebben behoefte aan meer kennis en vaardigheden'

Advies *De school en leerlingen met gedragsproblemen*, Onderwijsraad (2010).

Al in 1994 is door de United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization het *Salamanca Statement* opgesteld waarin verklaard wordt dat onderwijs bestemd is voor **alle** leerlingen, dus niet *'most and some'*, ongeacht een handicap, armoede, sociale klasse, ras, religie, taal- of culturele achtergrond, geslacht, enzovoorts. Dit verdrag is in 2007 door Nederland ondertekend.

De Nederlandse overheid heeft op 1 augustus 2014 de Wet Passend Onderwijs ingevoerd. De inhoud van deze wet is gebaseerd op het gedachtegoed van het Salamanca Statement, dat zich richt op het bevorderen van inclusief onderwijs en bekend is geworden onder de naam Inclusief Onderwijs. In een groot aantal landen worden aankomende leraren opgeleid om aan dit gedachtegoed vorm te geven. In Nederland wordt daar een voorzichtig begin mee gemaakt. Dit gedachtegoed heeft namelijk consequenties voor de onderwijspraktijk en voor de leraar zelf.

Voorkomen van gedragsproblemen en omgaan met gedrags- en ontwikkelingsstoornissen in de context van passend onderwijs staat op dit moment volop in de belangstelling. Het doel van passend onderwijs is om meer leerlingen in het reguliere onderwijs te houden. Het omgaan met leerlingen die (forse) gedragsproblemen of een gedrags- of ontwikkelingsstoornis hebben, zorgt op veel scholen echter nog voor de nodige problemen. Docenten zijn hierop vanuit hun opleiding nog niet altijd voldoende toegerust.

Hoewel veel scholen steeds beter hun weg vinden in deze problematiek, is het zinvol om het probleem ook bij de basis aan te pakken. De lerarenopleidingen dus. De lerarenopleidingen onderschrijven deze gedachte en werkten dan ook mee aan het tot stand komen van dit werkboek.

Onder leiding van professor Dolf van Veen werkten opleiders van Hogeschool Windesheim, Hogeschool Inholland, Driestar Educatief, Fontys Lerarenopleiding, Hogeschool Rotterdam, Hogeschool Leiden en Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) met mij aan dit werkboek. Wij allen waren het eens: toekomstige leraren moeten meer weten over (ernstige) gedragsproblemen en de preventie en aanpak ervan. Ook moeten zij een behoorlijke basiskennis hebben van de meest voorkomende gedrags- en ontwikkelingsstoornissen.

Kennis alleen is echter niet genoeg. Je moet die kennis kunnen toepassen, verwoorden, overdenken en delen met collega's. Daarvoor is oefening nodig. Die oefeningen moeten sterk gericht zijn op de praktijk, want *daar* zit die leerling voor je neus. *Daar* moet je ermee omgaan en die leerling kunnen ondersteunen.

Het denken en handelen van de (toekomstige) leraar staat centraal bij preventie en aanpak van gedragsproblemen. Goed onderwijs en de relatie tussen leraar en leerling zijn de meest belangrijke factoren bij een effectieve preventie van gedragsproblemen. Leraren hebben echter lang niet altijd oog voor hun eigen aandeel in de gedragsproblemen van een leerling. Zij zijn geneigd de problemen toe te schrijven aan leerlingkenmerken en/of gezinsomstandigheden. Deze hardnekkige externe attributies bemoeilijken het oplossen van die problemen. Immers, de oorzaak wordt gezocht in zaken die zij als leraar moeilijk kunnen beïnvloeden. En hoewel een deel van de oorzaak daar zeker te vinden zal zijn, is er een groot gedeelte dat beter belicht moet worden: het denken en handelen van de (toekomstige) leraar. Wanneer de leraar over een beter inzicht en een passend handelingsrepertoire beschikt, blijken de negatieve gevoelens ten opzichte van leerlingen met 'gedragsproblemen' af te nemen en interacties met leerlingen positiever te verlopen.

In haar advies geeft de Onderwijsraad (2010) aan dat gedragsproblemen altijd in hun context bestudeerd en behandeld moeten worden. Gedrag heeft immers meer dan één oorzaak (multicausaliteit). In *Gedragsproblemen in de klas in het voortgezet onderwijs* kwam dit al naar voren.

Dit werkboek biedt een praktische basis om te leren reflecteren op de redenen voor het probleemgedrag. Het biedt ook oefeningen om te leren observeren en planmatig te werken aan gedrag, en draagt op die manier bij aan de preventie en aanpak van gedragsvraagstukken. Het hoeft geen betoog dat dit veelal ook het eigen docentgedrag is en niet slechts het gedrag van de leerling. Dit werkboek zorgt ervoor dat je de kennis over gedragsproblemen en gedrags- en ontwikkelingsstoornissen meer gaat integreren in je dagelijks handelen als (toekomstig) docent. Het werkboek biedt kennis, interventies en tools om:

- > Je mindset te ontdekken en waar nodig te veranderen.
- > Je kennis en handelingsbekwaamheid te vergroten met betrekking tot de preventie en aanpak van gedragsproblemen.
- > Je te helpen gedrags- en ontwikkelingsstoornissen en hun gevolgen voor het functioneren van de leerling op school beter te begrijpen.
- > Je te helpen de onderwijszorg zodanig in school in te richten dat alle leraren effectief ondersteund worden bij het omgaan met gedragsproblemen.
- > Deze veranderingen schoolbreed te implementeren, te volgen en te behouden.

Ik wens je veel plezier, een toenemende wijsheid en een steeds groter wordende handelingsbekwaamheid als docent toe door het gebruik van dit werkboek.

Wie werkten mee aan dit werkboek?

Een groot aantal lerarenopleiders werkten eensgezind mee aan dit werkboek. Ook zij onderschrijven het belang van een groter handelingsrepertoire voor (toekomstige) leraren. Ik ben dan ook zeer blij met de toegevoegde expertise van:

Dolf van Veen (Hogeschool Windesheim, Zwolle; NCOJ Amsterdam)
Gerrit Beunk (Driestar Educatief, Gouda)
William Buys (Fontys Hogeschool, Tilburg)
Meity Feher (Fontys Hogeschool, Sittard)
Matty Hendriks (Hogeschool van Arnhem en Nijmegen)
Anke van 't Hof (Driestar Educatief, Gouda)
Lotte Lathouwers (Fontys Hogeschool, Sittard)
Heleen Lieve (Hogeschool Rotterdam)
Lisette van der Pas (Hogeschool Rotterdam)
Ellen Posthumus (Hogeschool Inholland, Amsterdam)
Harry Sinke (Fontys Hogeschool, Tilburg)
Marije van den Steenhoven (Hogeschool Leiden)
Hanneke Theelen (Fontys Hogeschool, Sittard)
Alwin Truin (Hogeschool Windesheim, Zwolle)

Daarnaast heb ik voor hoofdstuk 7 nog overleg gehad met en suggesties gekregen van Leony Coppens (*Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen*, 2016) en Iva Bicanic, onderzoeker en Hoofd Landelijk Psychotraumacentrum & Centrum Seksueel Geweld. Mijn grote dank aan allen. Zonder hen had dit werkboek niet bestaan.

Anton Horeweg,
Leerkracht, gedragspecialist (M SEN)

Hoe kun je dit werkboek gebruiken?

Het werkboek is zo ingedeeld dat je per hoofdstuk informatie die in het (hand)boek *Gedragsproblemen in de klas in het voortgezet onderwijs* te vinden is, kunt doorlezen, waarna je je deze kennis eigen kunt maken via het werkboek. Je leert en integreert de gelezen informatie door middel van een scala van uiteenlopende opdrachten, die thuis, in de les en op stage kunnen worden gemaakt.

Het werkboek heeft voor alle hoofdstukken een vaste indeling:

- > Onderwerpen van het hoofdstuk (hoofdstukken in volgorde van het studieboek)
- > Doelen
- > Videosuggesties (voorzien van QR-code)
- > Opdrachten ter voorbereiding op het college
- > Opdrachten in de les (groepsopdrachten, discussies, individuele opdrachten)
- > Stageopdrachten
- > Verrijkingsopdrachten (als keuze)
- > Bijlagen (o.a. Criteria van Rutter, ABC-analyse, GGGG-Model). De bijlagen staan overigens ook online.

Het werkboek eindigt met een voorbeeld van een algemene hoofdstuk overstijgende stageopdracht, die als voorbeeld gebruikt kan worden voor andere hoofdstuk overstijgende opdrachten. Dit is met name interessant voor studenten die al verder in de opleiding zijn. Ook uitbreidingen in de richting van een afstudeeronderzoek zijn mogelijk.

Het werkboek en de bijbehorende online handleiding vormen een evoluerend systeem, dat wil zeggen dat de auteur en de medeontwikkelaars uitkijken naar aanvullingen, commentaren en toevoegingen waar studenten en/of docenten baat bij zouden kunnen hebben.

Al jullie bevindingen zien wij graag tegemoet!

Anton Horeweg

gedragsproblemenindeklas@gmail.com

www.gedragsproblemenindeklas.nl

Gedragsproblemen in de klas of het voorkomen daarvan

Lees ter voorbereiding Gedragsproblemen in de klas in het voortgezet onderwijs, hoofdstuk 1.

Onderwerpen

Preventie van probleemgedrag

- > Probleemgedrag, wat is dat eigenlijk?
- > Jouw pedagogische relatie met je leerlingen
- > Manieren van kijken naar probleemgedrag
- > Observatie-instrumenten
- > Een gezamenlijke visie: waarom is dat nodig?
- > Wanneer spreek je van stoornissen en wanneer van gedragsproblemen?
- > ADHD, ADD, ASS, ODD en comorbiditeit in vogelvlucht

Doelen

- > Je hebt een doordachte visie op het tot stand komen van pedagogisch contact met je leerlingen.
- > Je bent je bewust van het feit dat het eerste contact voor de les bijdraagt aan het klassenklimaat en de pedagogische verhouding tussen jou en je leerlingen.
- > Je bent in staat om te beargumenteren waarom je de leerlingen op een bepaalde manier begroet en binnenlaat in je les.
- > Je begrijpt de waarde van een gezamenlijke visie op gedrag(sproblemen) en je kunt dit onder woorden brengen.
- > Je kunt beredeneren waarom afspraken binnen het team nodig zijn in het kader van preventie.

Videosuggesties

	Orde houden: kleine problemen meteen aanpakken (3 min. 08 sec.): https://www.leraar24.nl/video/1364/orde-houden-kleine-misstappen-aanpakken
	Confronterend gesprek. Op een lijn met collega's (2 min. 45 sec.): https://www.leraar24.nl/video/482/confronterend-gesprek-op-een-lijn
	ABC-analyse, wat heb je eraan? (3 min. 55 sec.): https://youtu.be/ckFEZZoq2HM
	Whodunnit (1 min. 54 sec.): https://www.youtube.com/watch?v=ubNF9QNEQLA
	Orde of strafgeven; leraar24 (4 min 15): https://www.leraar24.nl/video/1423/orde-straf-geven#tab=0
	Schrijfstraf (7.50 min): https://www.leraar24.nl/video/952#tab=0
	Astrid Boon en Jan Ruigrok in gesprek over twee manieren van omgaan met ongewenst gedrag op school (22 min.): https://www.leraar24.nl/video/1168/gesprek-ongewenst-gedrag-van-pubers#tab=0
	Hoe maak ik een goede groep deel 1 (7 min.20 sec.): https://www.youtube.com/watch?v=uzzuy9paZXA
	Hoe maak ik een goede groep deel 2 (5 min. 40 sec.): https://youtu.be/3lgSiZhUSWA

Opdrachten ter voorbereiding van het college

CASUS 1.1

Klas 3H staat voor het lokaal te wachten als de docent Engels aankomt. Hij opent de deur van het lokaal en zet zijn tas neer. De leerlingen komen achter hem aan naar binnen. De docent start het digibord op. De leerlingen gaan zitten. Ze zijn druk en roepen naar elkaar. Er vliegt een petje door de lucht. Sommige leerlingen lopen naar anderen toe en gaan daar staan praten. De docent schrijft wat op het bord. Daarna draait hij zich om en roept dat het stil moet zijn.

Nog niet alle leerlingen hebben hun spullen op tafel, sommigen hebben hun jas nog aan of hun petje op. De docent maakt er een aantal opmerkingen over. Daarna pakt hij zijn boek en verzoekt iedereen bladzijde drieënvijftig voor zich te nemen.

- 1 Wat vind jij van deze binnenkomst? Denk aan wat je gelezen hebt over het bouwen aan een goed klassenklimaat. Beargumenteer je antwoord.
- 2 Wat vind jij? Moeten scholieren hun jas uit en petje af in je les? Is het goed dat de docent (die vindt dat jassen uit en petjes af moeten) hier opmerkingen over maakt?
- 3 Valt je iets op aan het begin van deze les? Denk daarbij wederom aan 'Hoe maak je een goede groep?':
- 4 Stel dat je bij deze docent een les bekijkt. Zijn er verbeterpunten die je zou aandragen? Zijn er ook punten waarvan jij zegt: dat zou ik (voortaan) ook zo doen?

CASUS 1.2

Klas 4 MV komt het lokaal binnen. Mevrouw X, docent geschiedenis, staat bij de deur. Ze begroet elke leerling met een hand. Sommige leerlingen kijken haar aan en zeggen gedag, anderen schudden zonder te kijken haar hand en lopen door onder het mompelen van iets onverstaanbaars. Bij sommige leerlingen zegt ze niet alleen gedag, maar maakt ze ook een kort praatje. Als iedereen zit, verwelkomt ze nog een keer alle leerlingen met goede-morgen jongens en meisjes, fijn dat jullie er allemaal zijn.

- 1 Vergelijk deze aanpak met de docent van 3H uit casus 1.1. Welke aanpak past het beste bij jou?
- 2 Een collega vindt de aanpak van mevrouw X overdreven, kinderachtig en meer passend bij het basisonderwijs. Bedenk argumenten voor én tegen deze manier en geef daarna aan wat het beste bij jouw eigen manier past.

Opdracht in de les

- > Inventariseer wat medestudenten hebben ingevuld bij bovenstaande opdrachten. Beargumenteer je standpunt naar anderen toe.

Stageopdrachten

- > Bekijk bij minimaal twee vakdocenten hoe hun klassen binnenkomen. Je hoeft daarvoor niet in hun les te zijn, observatie vanaf de gang geeft een goed beeld. Welk overeenkomsten zie je met de beide cases? Wat sluit aan bij jouw eigen opvatting en wat niet? Is je opvatting gewijzigd na de cases, de discussie in de klas en de observatie op je leerschool? Waarom wel/niet?
- > Omschrijf jouw (nieuwe?) visie in deze en geef duidelijke pedagogische argumenten voor je aanpak. Gebruik maximaal één A4'tje.

Tweede college

Doelen

- > Je bent in staat te werken met een gedragsfunctieanalyse.
- > Je kunt beredeneerd kiezen voor een observatiemethode.
- > Je leert dat goed analyseren een belangrijke stap is naar een werkend handlingsplan en dus een oplossing.
- > Je onderkent het nut van werken aan groepsvorming
- > Je kent de ABC-analyse en kunt aangeven wat de zin ervan is.
- > Je kunt een ABC-analyse in de praktijk uitvoeren.
- > Je kunt uitleggen waarom het systematisch bekijken van gedrag zinvol is.
- > Je kent tenminste drie instrumenten voor gedragsobservatie.
- > Je hebt een standpunt bepaald in het omgaan met leerlingen die net niet doen wat jij graag wilt zien.
- > Leren om van tevoren te bepalen hoe je op regelovertredend gedrag reageert, zodat straffen vanuit emotie minder voorkomt.

Videosuggesties

Zie het begin van dit hoofdstuk.

Opdracht ter voorbereiding op het volgende college

Bekijk de video's (zie Videosuggesties). Tijdens het college komen ze ter sprake. Lees ter voorbereiding *Gedragsproblemen in de klas in het voortgezet onderwijs*, paragraaf 1.3, p. 26-32 en paragraaf 1.4, p. 34-43. Bekijk ook de video *ABC-analyse, wat heb je eraan* (zie Videosuggesties).

Opdrachten in de les

CASUS 1.3

Klas 2HV blijkt een lastige klas voor docenten. Ze zijn luidruchtig en weinig gemotiveerd om te werken. De afdelingsleider besluit dat er maatregelen genomen moeten worden. Het is de vierde week van het schooljaar en zij wil voorkomen dat deze klas het hele jaar problemen blijft geven. Zij roept alle docenten bij elkaar.

- 1 Bedenk samen wat er eventueel aan maatregelen genomen kan worden. Bedenk dat deze maatregelen niet repressief en curatief moeten zijn, maar vooral preventief.
- 2 Er zijn ook enkele docenten die geen last hebben van de problemen die hierboven in casus 1.3 geschetst worden. Zij vinden dan ook dat zij niet op deze bijeenkomst hoeven te verschijnen. Ze hebben het druk genoeg. Wat is jullie mening hierover?

CASUS 1.4

2 HV zit klaar om de les te beginnen. De docent Frans kijkt de klas rond en ziet dat Marco zijn petje op heeft. Dat is niet toegestaan in deze les. De docent eist dan ook op gebiedende toon dat Marco zijn pet afdoet: 'Marco, doe je petje eens af. Je weet dat je dat niet op mag houden hier'. Marco roept terug dat er nergens staat dat je hier geen pet op mag. Hij heeft hem net en wil hem ophouden. De docent houdt vast aan zijn eis, Marco houdt vast aan zijn verzet. Het eind van het liedje is, dat Marco de les uitgestuurd wordt en er veel andere leerlingen zijn die zich ermee bemoeien. Van een rustig begin van de les is geen sprake meer.

- 1 De docent heeft gelijk. Regels die afgesproken zijn moet je handhaven. Consequent zijn is een van de belangrijkste zaken als je voor de klas staat. Of: de leerling heeft gelijk. Niemand heeft last van een petje. Wat is jouw mening hierover?

